

2. ПЕДАГОГІЧНИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ ДОСВІД

Наталія Анатоліївна Бельська,

заступник начальника
відділу діагностики обдарованості
Інституту обдарованої дитини НАПН України,
м. Київ, Україна

УДК 37.013.75

ЕКСПЕРТНО-ОЦІНЮВАЛЬНА АНКЕТА ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ВЧИТЕЛЕМ УЧНІВ З ОЗНАКАМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ТА АКАДЕМІЧНОЇ ОБДАРОВАНОСТІ

В статті розглядаються особливості та відмінності між такими методами дослідження навчально-виховного процесу, як – моніторинг, діагностика та експертиза. Особливо аналізується метод педагогічної експертизи, як такої, що не потребує техніко-методичного забезпечення і дозволяє отримати повністю об'єктивну інформацію про ознаки того чи іншого виду обдарованості учня. У роботі представлено новий експертний діагностичний інструмент, розроблений автором для педагогів з метою первинного виявлення дітей з ознаками академічної обдарованості.

Ключові слова: експертиза, інструментарій, обдарований дитина, інтелектуальні особливості, поведінкові особливості, методичні рекомендації

The article considers the characteristics and differences between the research methods of the educational process, as – monitoring, diagnosis and expertise. A method of expertise is analyzed separately as one that does not need technical and methodical equipment and provides a completely objective information on the characteristics of a different kind of gifted student. The article presents a new expert and diagnostic tool, developed by the author for teachers, in order to primary identification of children with signs of academic and intellectual capability.

Key words: expertise, tools, gifted child, intelligent features, behavioural features, guidelines.

Педагогічна теорія і практика упродовж багатьох років накопичила значний досвід у сфері способів дослідження освітньої діяльності. Основними методами дослідження навчально-виховного процесу вважають моніторинг, діагностику та експертизу.

За результатами досліджень Н. Левшинової та Л. Саннікової [3] 94 % вчителів, згідно з їх власними словами, застосовують у практиці певні види діагностики, моніторингу та експертизи, проте водночас 97 % не змогли дати визначення цих методів або визначити різницю між ними. Це підтверджує, що факт активного використання розглянутих педагогічних засобів супроводжується недостатнім розумінням їхньої сутності.

Діагностика, моніторинг та експертиза мають багато спільних ознак: функції, принципи, етапи та методи (методики). Це підтверджує взаємозв'язок

операційних елементів у системі педагогічного інструментарію, який використовують для вивчення освітнього процесу. Однак є й суттєві відмінності. Так, за єдиної для всіх методів мети, вивчення стану освітнього процесу, конкретні засоби її досягнення в кожному з методів специфічні, що знаходять відображення в їхній сутнісній характеристиці [2].

Моніторинг, на відміну від діагностики та експертизи, орієнтовано на норми і стандарти [1]. Також суттєва ознака, яка вирізняє педагогічний моніторинг – це значна розтягнутість процесу в часі, безперервність і багаторівневість. Експертиза як метод передбачає орієнтацію на компетентність і досвід фахівця – експерта, особа якого і є головним «інструментом» дослідження. У цьому полягає принципова відмінність експертизи від діагностики, що ґрунтується на відповідній

техніко-методичній оснащеності вчителя. Вона передбачає прагнення до максимальної об'єктивності результатів, на які не впливає особистість дослідника.

Педагогічна експертиза (від латин. *expertus* – до-свідчений) – це комплекс процедур, необхідних для отримання колективної думки у формі експертного судження чи оцінювання педагогічного об'єкта, процесу або явища. Теоретичною базою для педагогічної експертизи є методи експертного оцінювання – кількісні та/або порядкові оцінки процесів чи явищ, що не піддаються безпосередньому вимірюванню, що ґрунтуються на судженнях фахівців [4; 6].

Педагогічна експертиза може бути *індивідуальною, колективною, комплексною; локальною та цілісною*. Так, В. Бухвалов, Я. Плінер виокремлюють в експертизі такі етапи: аналіз, оцінювання, винесення експертного висновку. Останній етап може містити також розроблений проект розвитку досліджуваного об'єкта та план впровадження [5]. У функціональному плані експертиза покликана прояснювати, захищати, розвивати, оцінювати та легалізувати.

Методи експертизи поділяють на дві основні групи: *перша* – методи збору інформації про досліджуваний об'єкт, *друга* – методи оброблення думок експертів. До перших зараховують базові методи, серед яких: бесіда, анкетування, опитування, спостереження і деякі додаткові. До методів оброблення належать: метод групових експертних оцінок і метод комісій. Вразливість методу експертизи – це певний суб'єктивізм експертів, проте, за умови високої компетентності фахівців, що беруть участь у проведенні експертизи та відсутності особистої зацікавленості ефективність експертизи може бути високою [1].

У нашій статті представлено інструмент, за допомогою якого запропоновано здійснювати експертизу інтелектуально-академічної обдарованості, використовуючи для цього *експертне-оцінювальну анкету для визначення вчителем інтелектуальної та академічної обдарованості*.

Опис інструменту

Структура анкети містить розгорнуту інструкцію, перелік і визначення ознак-критеріїв обдарованості, шкалу оцінювання, методичні рекомендації щодо використання, зразок оброблення результатів.

1. Вступна інформація для експерта

Просимо Вас оцінити академічну та інтелектуальну обдарованість кожного учня за нижченаведеною інструкцією.

Академічна обдарованість або підвищена здатність до навчання, певним чином відображає навчальне оцінювання. Проте можливі ситуації, де обдарований у навчанні учень демонструє низький рівень засвоєння знань, а учень з невисокими (середніми) здібностями до навчальної діяльності отримує високу оцінку з предмета завдяки старанності та значним інтелектуальним та вольовим зусиллям.

Наприклад, Вашим завданням є оцінювання здатності до навчання. Однак, оскільки академічна обдарованість значно корелює з інтелектуальною, то

запропоновану експертну схему можна використати для визначення останньої. У процесі оцінювання Вам необхідно абстрагуватися від поточної успішності учня, зафіксованої в журналі. Це не означає, що вона не може збігатися з тими оцінками, що Ви внесете до експертного аркуша.

Вам необхідно виставити в експертному аркуші оцінки з окремим та узагальненим ознакам-критеріям обдарованості: спочатку – за переліком «інтелектуальні особливості», потім – «особистісно-поведінкові особливості». З цією метою необхідно ознайомитися зі змістом переліків та зрозуміти сутність цих ознак.

2. Інтелектуальні особливості обдарованого підлітка

Окремі ознаки

Темп та якість навчальної діяльності: має високий темп сприйняття матеріалу, кмітливий (розуміє «з півслова») і швидко обробляє недостатню інформацію), швидко читає і пише; робить мінімальну кількість помилок (або не робить взагалі); не вимагає більше одного пояснення під час застосування щойно отриманого навчального матеріалу.

Мова: має багатий словниковий запас, активно використовує складні синтаксичні структури і термінології (зокрема за межами навчальної програми); ясно, точно та грамотно вербалізує думки.

Ерудиція: допитливий, читає книги (статті, енциклопедії, науково-популярні видання), що не передбачено навчальною програмою; знає багато фактів, інформації за межами навчальної програми.

Пам'ять: швидко, без спеціального заучування, запам'ятовує те, що почув і прочитав; не витрачає багато часу на запам'ятовування.

Увага: має високу стійкість в умовах монотонності та тривалої напруги.

Мислення: має високо розвинене логічне та абстрактне мислення (встановлює або розуміє причиново-наслідкові зв'язки; з першого разу розуміє, самостійно і правильно застосовує алгоритм, правило, закономірність; узагальнює та структурує матеріал, виділяє головні смислові опори; вміє формувати висновки).

Можливі підвищені інтелектуальні інтереси до: математики, проведення дослідів; вивчення природничих явищ або соціальних процесів (у політиці, психології тощо).

3. Особистісно-поведінкові особливості

Окремі ознаки

Не стимульована ззовні (наднормативна) активність: з власної ініціативи бере участь у МАН України, олімпіадах, шукає додаткову літературу, відвідує гуртки та факультативи, бере участь у позакласній та громадській діяльності.

Сумлінний: дисциплінований, має почуття обов'язку, старанно і ретельно, у визначені терміни та без необхідності контролю виконує будь-які завдання, прагне дотримуватися вимог під час їх оформлення.

Честолюбний: прагне отримати високу оцінку, дорожить похвалою, любить демонструвати власні знання та досягнення.

Цілеспрямований: прагне отримати атестат із максимальною кількістю хороших оцінок, щоб продовжити навчання у ВНЗ та почати кар'єру.

Рівність інтересів: відсутня різко виражена вибірковість в інтересах, або вибірковість не відображається на результативності під час занять предметом, який не є улюбленим (тобто за нерівності інтересів може мати найвищу оцінку з улюбленого предмета і низькі – з предметів, які йому не подобаються).

Самоорганізований: виявляє послідовність і систематичність у будь-якій діяльності, володіє навичками самостійної організації виконавчого процесу.

Стійкий до рутини: ефективно і без почуття дискомфорту виконує рутинну репродуктивну діяльність (не ухиляється).

Адапований: добре пристосований до вимог системи навчання, не має проблем з дисципліною та навчанням, не конфліктує з учителями.

4. Головні ознаки

Енергозбереження: швидко і легко («граючись», без зусиль, з мінімальними витратами енергії та часу) опановує значні обсяги готових знань (нового матеріалу), що дає змогу навчатися швидше за інших, випереджати однолітків у розвитку та наявному рівні загальноосвітньої підготовки.

Допитливість: любить навчатися, виявляє інтерес на навчальних заняттях до будь-якого навчального матеріалу (теми, проблеми), ставить запитання (активний, якщо не постійно, то періодично).

5. Оцінювання кожної з ознак (якості) здійснюють за 5-бальною системою

5 балів – високий рівень розвитку і прояву якості (ознаки);

4 бали – рівень прояву ознаки вище за середній;

3 бали – учня за цим критерієм зараховують до середньостатистичної групи однолітків, оскільки він нічим не виділяється;

2 бали – рівень розвитку і прояву якості дещо слабкий;

1 бал – рівень розвитку якості безумовно слабкий.

Можливе використання проміжних рівнів оцінювання (4,52 тощо).

Результати оцінювання інтелектуальних та особистісних якостей можуть не співпадати. Наприклад, учень демонструє високе енергозбереження (5 балів), але рідко виявляє інтерес до навчання, займається не-систематично (2–3 бали) і, навпаки.

Якщо Вам важко оцінити учня (наприклад, це новачок), то можна поставити у графу знак питання. Подібну експертизу рекомендовано проводити після спостереження за дітьми не менше ніж упродовж одного семестру.

Методичні рекомендації щодо використання анкети

1. Експертизу рекомендовано проводити за участі не менш трьох експертів, які мали можливість спостерігати за навчальною діяльністю учня протягом не

Зразок заповненого експертного аркуша

Окремі ознаки	Учень N.M.	Учень M.N.	Учень T.V.	Учень ...	Учень ...	Учень ...	Учень ...
Інтелектуальні особливості							
Темп і якість навчальної діяльності	4	3	..				
Мова	4	3	..				
Ерудиція	3	2	..				
Пам'ять	3	5	..				
Увага	5	4	..				
Мислення	5	3	..				
Підвищення інтересу	4	2	..				
Індивідуальний показник 1 = $\Sigma/7$	4	3,14	..				
Особистісно-поведінкові особливості							
Активний	2	4	..				
Сумлінний	2	5	..				
Честоловний	4	4	..				
Цілеспрямований	2	4	..				
Рівність інтересів	2	5	..				
Самоорганізований	3	4	..				
Стійкий до рутини	2	5	..				
Адапованість	2	5	..				
Індивідуальний показник 2 = $\Sigma/8$	2,12	4,5	..				
Головні ознаки							
Енерговитратність (легкість навчання)	5	3					
Допитливість	3	4					
Індивідуальний показник 3 = $\Sigma/2$	4	3,5					
Загальний показник 4 = Σ (показник 1 + показник 2 + показник 3) / 3	3,37	3,71					

менш ніж одного семестру (вчителі природничих, гуманітарних та математичних дисциплін).

2. Результати, отримані від усіх експертів, узагальнюють через розрахунки середніх показників за кожним критерієм.

3. Розрахунки здійснюються так:

1) Сума балів з переліку «Інтелектуальні особливості» ділять на 7 = **Показник 1**.

2) Сума балів з переліку «Особистісно-поведінкові особливості» ділять на 8 = **Показник 2**.

3) Сума балів з переліку «Головні ознаки» ділять на 2 = **Показник 3**.

4) Розраховується **загальний показник 4**: сума (Показник 1 + Показник 2 + Показник 3) ділять на 3.

4. На другому етапі здійснюють аналіз отриманих результатів.

Насамперед розглядають **показник 3**: якщо він вище 4,5, то це може свідчити про інтелектуально-академічну обдарованість.

Решта цифрової інформації має уточнюючий характер, що додатково конкретизує індивідуальні, когнітивно-особистісні особливості учня та спрямованість його обдарованості.

Однак за умови, що показник 3 не менш 4,5, показник 1 перевищує показник 2, то це може вказувати на перевагу інтелектуальної обдарованості (приклад – учень N. M.), якщо, навпаки – на перевагу академічної (приклад – учень M. N.).

5. Показник 4 необхідно використовувати для формування загального рейтингу учнів класу (ЗНЗ), яких ідентифікують як потенційно обдарованих. Цей

рейтинг дає змогу побачити різницю між обдарованими учнями, виділити їх сильні та слабкі сторони побудови подальшої корекційної програми індивідуального розвитку та супроводу кожного з них.

6. Запропонований експертний аркуш рекомендовано формалізувати за допомогою ІТ-технології, зокрема в межах навчального курсу інформатики.

Використані літературні джерела

1. *Іванов С. А.* Разработка школьной программы мониторинга качества образования [текст] / С. А. Иванов, С. А. Писарева, Е. В. Пискунова // Методическое пособие для администраторов школ. – СПб. : Изд-во РГПУ имени А. И. Герцена, 2005. – 319 с.

2. *Ингенкамп К.* Педагогическая диагностика [текст] / К. Ингенкамп. – М. : Педагогика, 1991. – 240 с.

3. *Левшинова Н. И.* Мониторинг, диагностика, экспертиза как методы исследования образовательного процесса [текст] / Н. И. Левшинова, Л. Н. Санникова // Вестник Костромского гос. ун-та имени Н. А. Некрасова. – 2009. – № 4. – Т. 15. – С. 5–8. – (Серия : «Педагогика. Психология. Социальная работа»).

4. *Мендубаева З. А.* Педагогическая диагностика. Критерии и показатели экспертизы учебной книги [текст] / З. А. Мендубаева // Молодой ученый. – 2012. – № 7. – С. 291–299.

5. *Плинер Я. Г.* Педагогическая экспертиза школы [текст] / Я. Г. Плинер, В. А. Бухвалов. – М. : Педагогический поиск, 2000. – 160 с.

